Finansutskottets betänkande

1978/79:6

med anledning av motion om de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar inom näringslivet

I motionen 1977/78:1429 av Thorsten Larsson m. fl. (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att en beredning tillsätts med uppgift att utarbeta ett forskningsprogram kring de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar i näringslivet.

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från *humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, institutet för social forskning* och *expertgruppen för regional utredningsverksamhet*. Yttrandena återfinns som *bilaga* till betänkandet.

Motionen

I motionen anförs att strukturomvandlingen och konjunkturella problem inom näringslivet har inneburit svåra problem för stora delar av näringslivet. Kraftfulla insatser har gjorts för att trygga sysselsättningen, framhåller motionärerna. Nedläggningar och företagsfusioner har emellertid inte kunnat undvikas, främst beroende på den långa och djupa internationella lågkonjunkturen. De problem som vi nu upplever inom näringslivet är emellertid enligt motionärerna också en effekt av den koncentrationsinriktade näringspolitik som bedrevs av den socialdemokratiska regeringen. De större företagen gynnades i olika avseenden i förhållande till de mindre företagen. Koncentrationen i näringslivet stimulerades bl. a. genom flyttning av arbetskraften. De åtgärder som bedömdes vara företagsekonomiskt lönsamma genomfördes, medan den samhällsekonomiska problematiken lämnades åsido.

För den framtida näringspolitikens utformning måste det enligt motionärerna vara av stor betydelse att ha tillgång till mått och kriterier för en bedömning av de sociala och ekonomiska konsekvenserna av vad företagsfusioner, nedläggningar, flyttningar av arbetskraft etc. har betytt från såväl samhällets som de enskilda människornas synpunkt. Enligt motionärernas mening bör därför en beredning tillsättas med uppgift att försöka utarbeta ett program för forskning kring de samhällsekonomiska konsekvenserna i vid mening av strukturförändringar.

Utskottet

I de yttranden över motionen som avgivits framhålls att de problem kring strukturförändringarna i näringslivet som tas upp i motionen är av stor

betydelse och att ett kunskapsbehov på området föreligger. Samtidigt understryks dock att det redan pågår forskning kring de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar och att intresset för sådana studier är stort från både forskarnas och planerarnas sida. Ett betydande forskningsmaterial har också redan presenterats, inte minst om strukturomvandlingen och befolkningsflyttningarnas orsaker och verkningar.

Institutet för social forskning framhåller i sitt yttrande att det, i syfte att initiera och samordna forskning kring arbetsmarknadspolitiska och regionalpolitiska frågor, redan finns två grupper inom industridepartementet resp. arbetsmarknadsdepartementet. Den ena är expertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU) och den andra expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor (EFA). Institutet anser det naturligt att i första hand utnyttja de existerande institutionerna för sammmanställning av kunskapsläget och forskningsbehovet inom området.

ERU framhåller i sitt yttrande att gruppen nyligen erhållit i uppdrag att utarbeta ett nytt forskningsprogram och en ny organisation för verksamheten. Det är enligt ERU naturligt att i det nya programmet ta upp de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar.

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet pekar i sitt yttrande framför allt på att det föreligger metodologiska problem av grundläggande natur då utvärderingar på det aktuella området skall göras.

Utskottet delar remissinstansernas uppfattning att de problem som tas upp i motionen är av stor betydelse. I yttrandena har dock visats att det redan finns institutioner med ansvar för den typ av forskning som behandlas i motionen. Några ytterligare organisatoriska åtgärder behövs således inte. Motionen avstyrks.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1977/78:1429.

Stockholm den 14 november 1978

På finansutskottets vägnar
BJÖRN MOLIN

Närvarande: Björn Molin (fp), Kjell-Olof Feldt (s), Knut Johansson (s), Torsten Gustafsson (c), Arne Pettersson (s), Knut Wachtmeister (m), Per-Axel Nilsson (s), Rolf Rämgård (c), Anita Gradin (s), Olle Wästberg (fp), Karl Erik Olsson (c), Rune Rydén (m), Karin Flodström (s) och Bo Forslund (s).

Bilaga

Yttranden över motionen 1977/78:1429

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) (1978-05-22)

Motion 1977/78:1429 om de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar inom näringslivet
Remiss 1978-03-16

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) kan inte utan vidare förorda bifall till yrkandena i motionen så som de där angetts och avgränsats. Förvisso är de problem kring strukturförändringarna i näringslivet som tas upp i motionen av stor betydelse. Önskar man emellertid få en utvärdering av dessas samhällsekonomiska konsekvenser, varvid en identifiering och precisering av kostnader och intäkter i vidaste mening skulle göras, måste för kalkylerna finnas ett klart angivet alternativ, med vilket de omnämnda strukturförändringarna kan jämföras. Av motionen kan man inte sluta sig till vilket alternativ som därvid vore tänkbart. Man kan ju inte som alternativ till t. ex. en nedläggning enbart anta en ostörd och problemfri fortsatt drift av företaget. Möjligen anser motionärerna att jämförelsealternativet rent allmänt skulle vara en ekonomisk och industriell politik som ledde till mindre strukturförändringar. I sådant fall måste dock denna tänkta politiks innebörd och utformning utförligt anges; vidare krävs en bedömning av genomförbarheten av denna politik. Vikten av en sådan precisering framgår av att en "total bedömning av hur 'lönsamt' strukturförändringar är", som motionärerna eftersträvar, ytterst bestäms av i vad mån en alternativ politik medför begränsningar i de för strukturförändringarna avgörande faktorerna, exempelvis ett fritt konsumtionsval, en fri utrikeshandel och de i vårt land etablerade lönebildningsformerna, samt hur man värderar sådana eventuella inskränkningar. Den i motionen begärda beredningen kunde visserligen få till uppgift att belysa dessa grundläggande sammanhang, men då utvärderingen skall innefatta en inbördes rangordning och avvägning av basprinciper och mål för den ekonomiska politiken måste beredningen ha en klart partipolitisk förankring.
För humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

Erik Lönnroth
/Kerstin Sönnerlind

Institutet för social forskning (1978-06-01)

Remissyttrande över "Motion om de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar inom näringslivet".

Med anledning av att Institutet för social forskning anmodas att avge yttrande över "Motion 1977/78:1429" får styrelsen anföra följande:

Motion 1977/78:1429 är ett förslag om tillsättande av en beredning som skall utarbeta ett forskningsprogram kring de samhällsekonomiska konsekvenserna i vid mening av strukturförändringar.

Att forsknings- och utredningsarbete ständigt är motiverat kring strukturförändringsproblem är klart. Såväl betingelserna för denna process, de specifika former den antar under olika tidsperioder och de konsekvenser den för med sig varierar från tid till annan. Behovet att påverka och styra processen så väl som de metoder man bör välja förändras. Ett kunskapsbehov föreligger onekligen.

I syfte att initiera och samordna forskning kring arbetsmarknadspolitiska och regionalpolitiska frågor existerar för närvarande två grupper inom industridepartementet resp. arbetsmarknadsdepartementet. Den ena är ERU (expertgruppen för regional utredningsverksamhet) och den andra är EFA (expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor). Båda grupperna har en relativt omfattande forskning kring konsekvenserna av arbetsmarknadspolitik och strukturomvandling. Bl. a. har den geografiska rörlighetens ekonomiska och sociala konsekvenser studerats. Båda dessa grupper redovisar resultat av sin forskningsverksamhet i betänkanden som kommer att presenteras hösten 1978.

Inom EFA och ERU föreligger därför omfattande kunskaper om den forsknings- och utredningsverksamhet som bedrivs i dessa frågor. Det naturliga är därför att i första hand utnyttja de existerande institutionerna för sammanställning av kunskapsläget och forskningsbehovet inom området. Att tillsätta en speciell beredning för forskning inom ett område som täcks in av två existerande expertgrupper, tillsatta av regeringen, förefaller inte motiverat.

Som tidigare nämnts är det angeläget att företa utvärderingsstudier av olika slag inom det föreslagna ämnesområdet, något som för övrigt också gäller inom många andra områden. Behov föreligger då det gäller att utvärdera konsekvenser av både insatta åtgärder och spontana utvecklingsprocesser. Inom utvärderingsforskningen framträder dock många teoretiska och metodologiska problem som behöver vidarebearbetas. ERU och EFA har bedrivit ett visst utvecklingsarbete inom detta område, och skaffat sig vissa erfarenheter om problem som är förknippade med att genomföra åtgärdsrelevanta utvärderingsstudier. Sannolikt behövs dock mer resurser för forskning av detta slag, men inte heller ur metodsynpunkt förefaller det motiverat att gå utöver de existerande organen.

Vid beslutet i detta ärende har deltagit ledamöterna Björkman, Canarp,

Hållsten, Rehn, Sundström och Wennström. Ärendet har föredragits av R. Åberg.

Stockholm den 1 juni 1978
Gösta Rehn
professor, föreståndare

ERU Expertgruppen för regional utredningsverksamhet (1978-05-26)

Motion 1977/78:1429 om de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar i näringslivet

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet har ombetts inkomma med yttrande till utskottet över motion 1977/78:1429 om de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar inom näringslivet. Som svar önskar ERU framföra följande.

ERU har till uppgift att upprätta förslag till forskningsprogram samt med utgångspunkt i gällande forskningsprogram följa, initiera och samordna regionalpolitisk forskning. En rad studier har genomförts och avrapporterats. Många av dessa berör de i motionen aktualiserade frågorna. Här kan bland annat ERU's produktionskostnadsstudier (SOU 1974:3) och studierna av de ortsbundna levnadsvillkoren (SOU 1974:2) nämnas. I båda dessa studier diskuterades strukturomvandlingen och befolkningsflyttningarnas orsaker och verkningar.

I den nu pågående forskningsetappen genomförs också studier av näringslivsomvandlingen. En del resultat från denna forskning presenteras i ERU's nyligen publicerade s. k. professorsbok "Att forma regional framtid" (Publica 1978).

Inom kort publiceras också resultat från ERU's studier av de regionalpolitiska stödmedlens effekter. Rapporten innehåller ekonomiska och sociala analyser. Effekter på sysselsättning och ekonomi diskuteras samtidigt som välfärdsaspekterna tas upp till belysning. Rapporten bygger på resultat och metoder som kommit fram i ERU's forskning om industrins regionala specialisering och hushållens levnadsförhållanden i olika regioner.

Under sommaren 1978 kommer ERU att publicera en rapport om utvecklingen i Norrbottens län och om effekter på ekonomi och sysselsättning av olika utbyggnadsalternativ. Studierna som ursprungligen gällde effekten av en satsning på Stålverk 80 har samlat många forskare från främst Umeå universitet. De har utnyttjat tillgängliga mätmetoder för att studera de samhällsekonomiska effekterna av större industrilokaliseringar. Om de tidigare planerna på Stålverk 80 fullföljts skulle forskningen ha drivits längre, bl. a. utveckling av nya metoder för att belysa de samhällsekonomiska effekterna av större lokaliseringsförändringar.

En tredje rapport från ERU, som kan vara av speciellt intresse i detta

sammanhang, är den som kommer från arbetsgruppen för studier av tillbakagående näringars effekter på ekonomi och sysselsättning. Lycksele kommun har intensivstuderats. Jord- och skogsbrukets roll i utvecklingen har belysts. Man har utvecklat en kalkylmetod som kan komma till användning vid andra studier av effekterna av tillbakagående näringar.

ERU har nyligen erhållit i uppdrag att utarbeta ett nytt forskningsprogram och en ny organisation för verksamheten som skall gälla från och med budgetårsskiftet 1979/1980. Det är naturligt att i det nya programmet ta upp de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar. Vid de kontakter som hittills tagits med forskare och planerare i skilda delar av landet har intresset varit stort för just dessa frågor.

Mot ovanstående bakgrund önskar ERU betona att det redan inom ERU's ram pågår forskning kring de samhällsekonomiska konsekvenserna av strukturförändringar och att intresset för sådana studier är stort både från forskningens och planeringens sida. ERU ställer sig också positiv till en medverkan om ett särskilt forskningsprogram skall tas fram på detta område.

För expertgruppen för regional utredningsverksamhet

Ingvar Ohlsson

Gösta Guteland